

e-ISSN: 2148-0494

derglabant (AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi), Güz 2020, Cilt:8, Sayı:2, 8: 366-378

Geliş Tarihi: 14.08.2020

Kabul Tarihi: 09.09.2020

Araştırma Makalesi

Doi: <https://doi.org/10.33931/abuifd.780866>

Suudi Arabistan Romanlarında Anlatım Tekniği Olarak Diyalog ve İç Monolog*

Davut Orhan**

Öz

Kişinin duygu ve düşüncelerini kendine özgü bir dil kullanarak, estetik kurallar çerçevesinde, yazılı veya sözlü olarak dile getirmesi olan edebiyatta en önemli rolü anlatım teknikleri üstlenmektedir. Edebiyatçı, aktarmak istediği duygu, düşünce, hayal ve gözlemlerini etkin kılmak için anlatım tekniklerini titizlikle seçer. Özellikle bireyi ve toplumu merkezine alan romanda anlatılacak şeyden çok anlatım biçimi daha fazla ön plana çıkmakta, anlatım tekniklerine daha fazla önem verildiği görülmektedir. Roman aracılığıyla aktarılacak istenilen mesaj hem diğer edebi türlerdeki çeşitli anlatım teknikleri, hem de romanın kendine özgü anlatım teknikleri vasıtasıyla sunularak hedefe ulaşılmaya çalışılır. Romanda kullanılan çeşitli teknikler, yazara bireyin iç dünyasının derinliklerine inme imkânı sunduğu gibi toplumun aksayan yönlerini başarılı bir şekilde yansıtabilmesinin de önünü açar. Binâenaleyh misyonunu büyük ölçüde gerçekleştiren romanın elde ettiği bu başarısındaki en büyük payın anlatım tekniklerine ait olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bu çalışma, Suûd romanları bağlamında edebiyatta kullanılan anlatım tekniklerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Giriş bölümünde roman sanatında kullanılan anlatım tekniklerinin rolü ve kullanılan başlıca anlatım teknikleri özet halinde sunulmuştur. Ayrıca Suudi Arabistan romanlarında yer alan anlatım teknikleri ana hatlarıyla irdelenmiştir. Çalışmanın diğer bölümlerinde ise söz konusu anlatım tekniklerinden diyalog ve iç monolog teknikleri detaylı bir şekilde ele alınmış, adı geçen tekniklerin tanımı yapılarak detaylı bir şekilde incelenmiştir. Ardından konuya ışık tutması amacıyla bu tekniklerin kullanıldığı romanlardan örneklere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Arap Romanı, Anlatım Teknikleri, Diyalog, İç Monolog, Suudi Arabistan.

As a Narrative Technique in the Saudi Arabia Novels Dialogue and Internal Monolog

Abstract

Expression techniques play the most important role in literature, which is the expression of one's feelings and thoughts using a unique language, within the framework of aesthetic rules, in written or oral form. Especially in the novel, which

* Bu makale Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Arap Dili ve Belagatı Bilim Dalı'nda hazırlanmış olan "Yirminci Yüzyılda Suudi Arabistan'da Romancılık" başlıklı doktora tezinden (2019) üretilmiştir.

** Dr. Öğr. Gör., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı, arapedebiyati@hotmail.com

ORCID ID 0000-0002-9826-6207

focuses on the individual and society, the narrative style is more prominent than what will be told, and it is seen that the narrative techniques are given more importance. The message that is intended to be conveyed through the novel is tried to be achieved by presenting the message through various expression techniques in other literary genres, as well as through the narration techniques unique to the novel. The various techniques used in the novel offer the author the opportunity to delve deeper into the inner world of the individual, as well as successfully reflect the failing aspects of society. This study aims to reveal the narrative techniques used in the context of Saudi novels and how these techniques contribute to the author's purpose. In the introduction part, the role of the narrative techniques used in the art of novel and the main narrative techniques used are presented in summary. In addition, the narrative techniques used in Saudi Arabian novels were examined with their main lines. In the other parts of the study, dialogue and inner monologue techniques, which are among the mentioned narrative techniques, are discussed in detail, the aforementioned techniques are described and examined in detail. Then, in order to shed light on the subject, examples of novels in which these techniques are used are included.

Keywords: Arab Novel, Expression Techniques, Dialogue, Internal Monolog, Saudi Arabia.

Giriş

Anlatı esasına dayalı edebi metinlerin en önemli araçlarından biri olan anlatım tekniği, yazarın duygu, düşünce, hayal, bilgi vb. hususları, kısaca anlatmak istediklerini okura en etkin şekilde ilettiği araçlardan biridir ve en az anlatılanlar kadar önemlidir. Kaleme alınan eserin iletisi, amacı, felsefesi ancak eserin konu, tema ve amacına uygun olan anlatım teknikleri kullanıldığında okura ulaşabilir. Bu sebeple yazar eserini kurgularken bu hususa özen gösterir. Hollandalı akademisyen-yazar Johannes Fabian'ın; *"Bilgiyi sunmanın yöntemleri, kanalları ve araçları da en az bilginin muhtevası kadar önemlidir."* şeklindeki sözü de anlatım tekniklerinin önemine ışık tutması bakımından önemlidir.¹ Günümüz roman anlayışında ne anlatıldığından ziyade nasıl anlatıldığıнын ön plana çıkması ise kendine özgü özellikleri olan romanda anlatım tekniklerinin diğer edebi türlerden daha fazla önemsendiğini göstermektedir.² Zira birey ve toplum gerçeklerini yansıtmayı hedefleyen türden olan roman yazarı, sahip olduğu avantajları kullanarak yatkın ve etkin edebi tür olduğunu ispatlamaya çalışır. Anlatım tekniklerinin okurun dikkatini çekmenin en güzel ve en etkili yolu olduğunun farkında olan roman yazarı, sunulan imkânlardan azami derecede yararlanarak, hem var olan anlatım tekniklerini özenle kullanır hem de kendine özgü yeni anlatım tekniklerini bulmaya çalışır. Bireyin iç dünyasını yansıtmının yanı sıra toplum psikolojisini ve sosyolojik olguları en görünür şekilde ortaya koymak amacıyla yola çıkan roman, takip ettiği metot sayesinde misyonunu en başarılı şekilde yerine getirir.³

¹ Johannes Fabian, *Time and the Other-How Anthropology Makes its Object* (New York: Columbia University Press, 1983), 116.

² Mustafa Karabulut, "Yusuf Atılğan'ın 'Aylak Adam' Romanında Anlatım Teknikleri", *Turkish Studies* 7/1 (2012), 1376-1377.

³ Mehmet Tekin, *Roman Sanatı* (Ankara: Ötüken Neşriyat, 2011), 185-188.

Roman sanatında estetik dokuyu meydana getiren, anlatıma dinamizm ve derinlik kazandıran başlıca anlatım teknikleri şunlardır: Diyalog, iç diyalog, iç monolog (interior monologue), otobiyografi, bilinç akışı (stream of consciousness), tasvir (betimleme), anlatma, gösterme (sahneleme), montaj, geriye dönüş (flashback), iç çözümleme (interior analysis), özetleme, açıklama-yorumlama, portre, leitmotif (main theme, central motif), üstkurmaca (metafiction), fotoğraf (kamera), mektup ve günlük. Klasik anlatı türleri yapı ve içerik bakımından komplike değildir. Ancak modern ve postmodern anlatı türlerinin, önceki anlatım tekniklerine ilaveten yeni tekniklerin kullanılmasına imkân vermesi, anlatım olanaklarının önemli ölçüde çeşitlenmesini sağlamıştır.⁴

Romanda kullanılan anlatım teknikleri çerçevesinde Arap romanı incelendiğinde diğer ülke edebiyatlarında olduğu gibi Suud romanının da hemen hemen tüm tekniklerden yararlandığı görülmektedir. Ülkemizde bu konu bağlamında Arap romanlarına yönelik yapılan bazı çalışmalar olmakla birlikte bunlar genelde Mısır romanı çerçevesinde kalmıştır. Her ne kadar Suudi Arabistan romanlarına yönelik çalışmalar olmuşsa da bunlar bir elin parmak sayısını geçmeyecek kadar olduğu görülmektedir. Ayrıca bu çalışmalar istisnalar dışında roman teknikleri yönünden ziyade içeriği ele aldığı ve sınırlı bir çerçeveye sahip olduğu görülmektedir. Binaenaleyh alandaki eksikliğe bir nebze olsa katkı sağlamak amacıyla *Suudi Arabistan romanlarında anlatım tekniği olarak diyalog ve iç monolog* adlı bu çalışma ele alınarak konuya dikkat çekmeye çalışılmıştır.

Suudi Arabistan romanına ilişkin ülkemizde yapılan akademik çalışmalardan bazıları şunlardır: Adnan Arslan'ın *Abdurrahman Münîf'in Romancılığı*⁵ adlı doktora çalışması ile *Modern Arap romanı ve siyaset ilişkisi bağlamında "şakkatu'l-hurriye" romanı*⁶ adlı makalesi, Hasan Harmancı'nın *Abdurrahmân Munîf'in el-eşcâr ve İğtiyâlu merzûk adlı eserinin teknik ve tematik yönden İncelenmesi* adlı yüksek lisans tezi⁷, Ülkü Tuğrul'un *Abdurrahman Munîf'in Şarku'l-mutevassıt adlı romanının İncelenmesi* adlı yüksek lisans tezi⁸ ve Hatice Erbay'ın *Abdurrahmân munîf'in sibâku'l-mesâfâti't-tavîle adlı eserinin roman tekniği açısından incelenmesi* adlı yüksek lisans tezi.⁹

⁴ Tekin, *Roman Sanatı*, 185-188.

⁵ Adnan Arslan, *Abdurrahmân Munîf'in Romancılığı* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017).

⁶ Adnan Arslan, "Modern Arap Romanı ve Siyaset İlişkisi Bağlamında 'Şakkatu'l-Hurriye' Romanı", *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/13 (Ocak 2018).

⁷ Hasan Harmancı, *Abdurrahmân Munîf'in el-Eşcâr ve İğtiyâlu Merzûk Adlı Eserinin Teknik ve Tematik Yönden İncelenmesi* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013).

⁸ Ülkü Tuğrul, *Abdurrahman Munîf'in Şarku'l-Mutevassıt Adlı Romanının İncelenmesi* (Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006).

⁹ Hatice Erbay, *Abdurrahmân Munîf'in Sibâku'l-Mesâfâti't-Tavîle Adlı Eserinin Roman Tekniği Açısından İncelenmesi* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015).

Bu çalışma ise en fazla başvurulan anlatım tekniklerinden diyalog ile önemli bir yere sahip olan iç monolog tekniğiyle sınırlandırılmıştır. İlk olarak diyalog ile iç monolog tekniği genel hatlarıyla irdedecek ardından söz konusu anlatım biçimine sahip Suud romanları kısaca belirtilerek bazı örneklerle yer verilecektir.

1. Diyalog Tekniği

Anlatı türlerinin hemen hepsinde kullanılan ve en öne çıkan anlatım tekniklerinden biri olan diyalog (dialog), iki ya da daha çok kişinin bir konu üzerinde karşılıklı konuşmasıdır. Anlatıda geçen kahramanların psiko-sosyal konumlarının açıklanmasına yarar sağlayıp metnin muhtemel ağırlığını hafifleten diyalog tekniğinde anlatıcı dışarıda kalır ve okur doğrudan doğruya anlatı karakterlerinin konuşmalarını takip eder.¹⁰ Farklı düzeylerde uygulanan bu tekniğin en doğal anlatım tarzı olduğunun bilincinde olan edebiyatçılar ondan oldukça yararlanarak çalışmalarının edebî ve düşünsel dokusunu zenginleştirmeye çalışmışlardır. Hatta işlevselliği nedeniyle bu yöntemin kurmaca nitelik taşıyan romanın vazgeçilmez yapı taşlarından biri olduğu rahatlıkla söylenebilir. Çünkü sanatın, dolayısıyla romanın da temel işlevi olan gizli olanı aşikâr kılma, soyut olanı somutlaştırma en doğal şekliyle diyalogla mümkün olabilir. Karakterler arası çatışmalar veya karakterlerin birbirleri hakkındaki düşünceleri bu teknik yardımıyla kavranabilir. Binaenaleyh söz konusu yöntemin romana çeşitli açılardan derinlik kazandırdığının farkında olan yazarlar olayların akışı içinde karakterlerini karşılıklı konuşturarak metinlerinin anlatım gücünü artırırılar.¹¹

Diyalogu bir anlatım tekniği olarak kullanma klasik dönem edebi eserlerinde olduğu gibi modern dönem eserlerinde de sıkça kullanılan bir yöntemdir. XX. yüzyılda roman sanatında bilinç akışı, iç monolog, iç çözümleme teknikleriyle kaydedilen ilerlemeler diyalog tekniğini arka plana atsa da yazarların bu teknikten tamamen vazgeçmesi mümkün olmamıştır.¹² Amerikalı edebiyatçı Clarence Hugh Holman (ö. 1981) anlatıcının dışarıda kaldığı okurun da doğrudan doğruya roman kişilerinin tespit ve analizleriyle bırakıldığı diyalog tekniğinin özelliklerini şu altı maddede özetlemektedir:¹³

- a) Olayın gelişiminde rol oynar.
- b) Kahramanların psiko/sosyal konumlarının açıklanmasına yarar.
- c) Anlatıma zenginlik verir.
- d) Düşünce ve felsefelerin yansıtılmasını, etkileşimini sağlar.

¹⁰ Karabulut, "Yusuf Atılğan'ın 'Aylak Adam' Romanında Anlatım Teknikleri", 1380.

¹¹ Nevâf Nassâr, "Hivâr-Dialogue", el-Mu'cemu'l-Edebî (Amman: Dâru Verd li'n-Neşr, 2007), 71; Tekin, *Roman Sanatı*, 255.

¹² Emine Duman, "İbrahim Yıldırım'ın 'Kuşevi'nin Efendisi' Romanında Dil ve Anlatım" (İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013), 42.

¹³ C. Hugh Holman, *A Handbook Litature* (New York: The Odyssey Press, 1972), 156.

- e) Farklı kişilerin bir araya gelmesine, dolayısıyla farklı kültür ve konuşmaların, üslupların ortaya çıkmasına vasita olur.
- f) Metnin muhtemel ağırlığını hafifletir.

Diyalog tekniğinin, kişiler arasında geçen (dış diyalog) ya da kişinin kendi kendisiyle konuşması (iç diyalog) biçiminde gelişen iki türünden söz edilebilir. Dış diyalogda iki veya daha çok insan karşılıklı konuşurken İç diyalogda ise roman kahramanı karşısında biri varmış gibi kendi kendisiyle konuşması söz konusudur. Diyalog mutlak anlamda söylendiğinde dış diyalog anlaşılmaktadır.¹⁴

Mâmâfih konu Suud romanları bağlamında incelendiğinde, Suud romanlarının çeşitli anlatım tekniklerine sahip oldukları görülmekle birlikte ilk roman olan *et-Tev'emân*'dan (1930)¹⁵ itibaren diyalog yönteminin benimsendiği sonraki dönemlerde de anlatım biçimleri çeşitlense de diyalog tekniğinin mutlak anlamda en fazla tercih edilen teknik olarak etkinliğini sürdürdüğü görülmektedir. Nitekim *Sukbun fi ridâil'l-leyl* (1960), *Sefnetu'l-mevtâ* (1969), *'Azrâ'u'l-menfâ* (1979), *Vedda tu âmâlî* (1960), *ed-Devâme* (1980), *es-Senyûra* (1980), *Mudunu'l-milh* (1984), *Ğuyûmu'l-harîf* (1988), *Sevfe ye'ti'l-hub* (1988), *Zemen yelîku binâ* (1989), *Veda'an eyyuhe'l-huzun* (1990), *el-Husûn* (1992), *Rîhu'l-kâdî* (1993), *Ra'şetu'z-zıl* (1994), *el-Mevtu yemurru min hunâ* (1995), *Fî 'ıski hetta* (1996), *el-'Uşfûriyye* (1996), *el-'Adâme* (1996), *Tilke'l-leyle* (1996), *el-Hulmu'l-mat'ûn* (1996), *Sâlihâ* (1997), *Mudun tekulu'l-uşb* (1998), *Seydi vehdâne* (1998), *Ardu's-sevâd* (1999), *el-Firdevsu'l-yebâb* (1999), *el-Ğurbetu'l-ûlâ* (2000), *Eselu'd-duvadimî vela nehîlu'l-'Irak* (2002), *el-Elem fi't-tefâsîl* (2006) ve daha yüzlerce romanda anlatıya dinamizm kazandıran diyalog sahnelerini görmek mümkündür. Söz konusu diyaloglar hem roman kişilerinin gizli kalmış yönlerini deşifre etmiş hem de eserin inandırıcılığını artırmıştır. Ancak romanlarda kullanılan diyalog sahnelerinin uzunluğunun aynı ölçüde olmamıştır. Nitekim kimi diyaloglar birkaç cümle ile sona ererken Abdullah Cem'an'ın (ö. 1991) 77 sayfadan oluşan *Leyletu 'urs Nâdiye* (1990) adlı eserinde olduğu gibi onlarca sayfayı bulan diyaloglar da olmuştur.¹⁶

1.1. Dış Diyalog Tekniği

Dış diyalog, iki veya daha fazla insanın karşılıklı bir biçimde konuşmasıdır. En az iki kişinin karşılıklı konuşması olarak ifade edilen dış diyalog tekniğinde (dedi-der) şeklinde aktarımlar söz konusudur. Bu aktarımlar yapılırken iki türlü anlatıma başvurulur: Doğrudan anlatım ve dolaylı anlatım. Doğrudan anlatımda aktarım hiç değiştirilmeden söyleyenin cümleleriyle ifade edilir. Dolaylı da ise anlatıma cümleyi aktaran kişinin anlatım şekli de girer. Dolaylı anlatım, dolaysız anlatıma göre daha

¹⁴ Tekin, *Roman Sanatı*, 259.

¹⁵ Muhammed Abdurrahmân eş-Şâmih, *en-Nesru'l-Edebî fi'l-Memleketi'l-Arabîyyeti's-Su'ûdiyye 1900-1945* (Riyad: Dâru'l-Ulûm, 1983), 148; Mansûr İbrâhim el-Hâzimî, *Fennu'l-Kıssa fi'l-Edebî's-Su'ûdiyyi'l-Hadîs* (Riyad: Dâru'l-'Ulûm, 1981), 36.

¹⁶ Muhammed b. 'Adil es-Seyyid, *Efnânu's-Serd* (Riyad: Dâru Câmîati'l-Melik Suûd li'n-Neşr, 2017), 72-73.

monotondur ve okuyucu ile kurgusal dünya arasına mesafe koyar. Dış diyalog tekniğiyle kahramanların gerçek kimlikleri kendi ağızlarından dile getirilir ve metnin anlatımı daha gerçekçi olur.¹⁷

Suudi Arabistan edebiyatının ilk romanı kabul edilen *et-Tev'emân* aynı zamanda diyalog tekniğinin görüldüğü ilk Suud romanı olarak edebiyat tarihine geçmiştir. Abdulkâdir el-Ensârî (ö. 1983) tarafından kaleme alınan söz konusu eserde, yer yer dış diyalog tekniğine başvurulmuştur.¹⁸ Roman kahramanlarından Reşid ile babası Selîm arasında geçen şu konuşma Suûd romanında diyalog tekniğinin kullanıldığı ilk örnektir:

- (Baba Selim): Ey Reşid okulu nasıl buldun? Yüzünde mutluluk ifadesi görüyorum!
- (Reşid): Evet babacığım bu okula kaydolduğumdan dolayı çok gururluyum. Umutlarımı boşa çıkarmayan Allah'a hamd olsun. Okulda beklediğim gibi dinî ve millî değerlere ilişkin harika bir sinerji gördüm. Saygıdeğer babama tüm memnuniyetimle belirtmeliyim ki aldığım ilk ders, İslâm'ın yüce tarihi olmuştur...
- (Baba Selim): Ey evladım bil ki! Sen ile kardeşin doğduğunuzda kendi kendime istemediğiniz bir şeye sizi zorlamayacağım diye Allah'a ahdetmiştim. Binaenaleyh hazırlık okulu aşamasını bitirmenizin ardından size eğitim özgürlüğü sundum. Sen arzuladığın bu yolu tercih ettin. Bundan ötürü senden gayet memnunum. Kardeşin Ferîd ise diğer kapıdan girdi. Söz verdiğim gibi ona bu hakkı tanıdım. Ancak her halükârda endişeliyim...
- (Reşid): Her şeyden önce babacığım Yüce Allah'tan sana uzun ömür temenni ediyorum. Ben ve kardeşimin de gönlüne göre olmamızı diliyorum...
- (Baba Selim): Eğitim yolunda ayrı yönelişler tercih etmeniz aranızda bir nevi mane'î müsabaka gibidir. Sonuçlarını bilahare göreceğiz.¹⁹

Aynı eserin kahramanlarından Ferîd'in yabancı bir liseye kayıt olması hakkında geçen aşağıdaki diyalogda da yabancı okul yöneticilerinin yerel halka karşı tutum ve düşüncelerini net olarak anlayabiliriz.

- Lise müdürü Ferîd'in babasına dönerek kibirli bir eda ile şöyle dedi:
- Çocuğun hangi ilkokuldan mezundur? Biz yabancı okulların dışındaki okulları tanımıyoruz. Yabancı okullardan birinden mezun ise gerekli tahkikatı yaptıktan sonra onu kabul ederiz. Aksi takdirde reddedeceğimizi belirteyim.
- (Ferîd endişe ve kaygı ile) Evet sayın müdür! Amerikan ilkokulundan mezunum. Size takdim etmekle onurlandığım bu belgede başarılı olduğum ve gerekli yeterliliğe sahip olduğum yazılıdır.
- (Müdür diplomayı ardından da eline telefonu alır.) Alo! Aloo! Amerikan ilkokulunun sayın müdürünü verir misin? (Bir müddet sonra okul müdürü

¹⁷ Duman, "İbrahim Yıldırım'ın 'Kuşevi'nin Efendisi' Romanında Dil ve Anlatım", 42.

¹⁸ Abdulkuddûs el-Ensârî, *et-Tev'emân* (Dımaşk: Matbaâtu't-Terakkî, 1930).

¹⁹ Ensârî, *et-Tev'emân*, 25-27.

telefonu alır.) Merhaba beyefendi! Şu an yanımızda mezunlarınızdan Ferîd adlı bir öğrenci var.

- (İlkokul müdürü) Evet adı geçen kişi okulumuzun mezunlarından. Son derece başarılıdır. Özgür düşünceli ve yeteneklidir. Okulunuza kaydolmayı hak eden bir öğrencidir.

- (Telefon konuşması sona erdikten sonra müdür Ferîd'in babasına dönerek): Yapılan görüşmeler ve ibraz edilen bu diplomaya istinaden çocuğuna tüm özgürlüğü tanıman koşuluyla okulumuza kabul ettik. Öğrencimiz olduğu sürece onun eğitim, terbiye ve rehberliğinden biz sorumluyuz. Şartları kabul ediyorsan yıllık 70 İngiliz cuneyhi olan okul masraflarını öde.²⁰

Modern Arap edebiyatının en önemli isimlerinden olan Suudlu edebiyatçı Abdurrahman Munîf'in (ö. 2004) *el-Eşcâr ve İğtiyâl merzûk* (Ağaçlar ve Merzuk Cinayeti-2005) adlı eserinde de pek çok diyalog sahnesi yanı sıra roman kahramanlarından İlyâs Nahle'nin uzun hayat hikâyesini bir diyaloglar silsilesi ile sunması dikkat çekmektedir. Söz konusu romanda geçen konuşmadan bir kesit şöyledir:

- Yorulmadın mı?

- Yorulmadım mı? Ne sanıyorsun? Hâlâ güçlüyüm. Şimdi beni yakalayıp her şeyimi alsalar, yarından itibaren iş aramaya başlarım.

- Hayatta en önemli şey, insanın güçlü kalması, direnmesi, pes etmemesidir!

- Evet, pes etmemek, başkaları ondan daha güçlü olsalar da onu zorla teslim almaya güç yetiremesinler! Bunu kendime hep söylerim ama insan teslim olmaktan her zaman kurtulabilir mi?

- Biliyor musun? İnsan yeryüzündeki en güçlü varlık olduğu gibi en zayıf varlıktır da.²¹

Modern Arap edebiyatının ünlü romancılarından Racâ Muhammed Âlim'in Suûd toplumunda kadınların yaşadığı problemleri ele alan Sitr (Örtü-2005) adlı romanının ana karakterlerinden Meryem ile başka bir kadınla da evli olan eski eşi Bedr arasında geçen şu konuşma diyalog tekniğinin bir başka örneğidir:

- (Meryem) İnsan tamamlayıcısı olmayan biriyle evlenebilir mi? Yoksa evlendiğimiz kişi zorunlu olarak tamamlayıcı diğer yarımız mıdır?

- (Bedr) Bazen bizi tamamlayan diğer yarımızı bulmakta hata eder, yanlış biriyle evlenebiliriz. Ancak bu durum, gerçek tamamlayıcı çüzümüzün olduğu gerçeğinin göz ardı edildiği anlamına gelmez ...

- (Meryem) Veya iki yarından daha fazla parçaya sahip varlıklar vardır...Matematikte bir bütün iki yarından oluşabilir, fakat belki dört veya beş parçadan....

- (Bedr) -şaşkın bir şekilde güldü, ardından- Demek sen çok eşliliği onaylıyorsun öylemi?!...

- (Meryem) Peki senin yaptığın, çok evliliğin apaçık bir pratiği değil midir?

²⁰ Ensârî, *et-Tev'emân*, 30-33.

²¹ Abdurrahman Munîf, *el-Eşcâr ve İğtiyâl Merzûk* (Beyrut: el-Müessesetu'l-Arabiyye li'd-Dirâsâti ve'n-Neşr), 168-169.

- (Bedr) Eşim ile benim aramızdaki bağ ayrılamaz bir niteliktedir. Çocuklar bizi birbirimize kenetleyen en güçlü bağıdır.
- (Meryem) o zaman neden beni yabancı bir diken gibi bu evliliğe dahil ediyorsun?!
- (Bedr) Elimde değil, aşkımdan bir türlü vazgeçemiyorum!²²

Eserlerinde birbirinden farklı anlatım tekniklerini başarılı bir şekilde kullanan Âlim'in Hicâz halkının gelenek ve görenekleri edebî bir üslupla tasvir ettiği ve bölgeye ilişkin kapsamlı bir izlenim verdiği *Tavku'l-hamâm* (Güvercin Gerdanlığı-2010)²³ adlı eserinde Nurâ ile özel koruması olan Râfi' arasında geçen şu konuşma da diyalog tekniğinin güzel bir örneğidir:²⁴

- (Nurâ): Ey Rafâ! Bizim gibileri korumak için mi savaşı ardında bırakıp yurdunu terk ettin?
- (Râfi'): Adım Râfi'....Savaşı bırakmadım. Beni o ülkeye bağlayan son bağ ölünce bende Lübnan'ı terk ettim.
- (Nurâ): Benden uzak bir şekilde oturmakla beni nasıl koruyacaksınız? Ve kimden koruyacaksınız?
- (Râfi'): Afedersiniz! Ama korktuğunuz şeyden (sizi koruyacağım)!
- (Nurâ): Bu tür görevlerde genelde kimi koruyorsun?
- (Râfi'): Politikacıları, zenginleri, özel mülkleri...
- (Nurâ): Ve çete adamlarını...
- (Râfi'): Bazen...
- (Nurâ): Onları kimden koruyorsun?
- (Râfi'): Genelde mazilerinden... Lütfen beni mazur görünüz.
- (Nurâ): Canın pahasına da olsa patronunu savunman, ölüme hazırlıklı olman görevinin koşullarından mıdır?
- (Râfi'): Çoğu kez iş sadece profesyonel savunma gerektirir. Bu işin tek şartı hayatta kalmaktır! Sizin ve efendinizin hayatı.
- (Nurâ): Her türlü tehlikeyi önlemekle mi?
- (Râfi'):Doğrusu bizim -korunan kişinin- etrafında olmanızdaki tek amacın "Bu kişi, kendisine yönelik her türlü saldırıyı bertaraf edebilecek kişilerce korunmuştur." mesajını vermek olduğunu düşünüyorum: Ancak bu mesaj olası bir saldırıyı önlemeye yetmeye bilir."
- (Nurâ): Yani siz sadece koruduğunuz kişinin önemli biri olduğunu hissettirmek için mi oradasınız?

²² Racâ Âlim, *Sitr* (ed-Dâru'l-Beydâ: el-Merkezu's-Sekafiyu'l-Arabî, 2005), 16-17.

²³ Mekke'nin Ebu'r-Ruûs caddesinde cereyan eden ilginç olayları aktaran *Tavku'l-hamâm* yaklaşık 600 sahifeden oluşmaktadır. İlk baskısı 2010'da gerçekleşmiş ve 2011 yılında Uluslararası Arap Edebiyatı Ödülüne layık görülmüştür. bk. Racâ Âlim, *Tavku'l-Hamâm* (ed-Dâru'l-Beydâ: el-Merkezu's-Sekafiyu'l-Arabî, 2011); International Prize for Arabic Fiction, "طوق الحمام" (Erişim 03 Ekim 2020).

²⁴ Âlim, *Tavku'l-Hamâm*, 357-358.

1.2. İç Diyalog Tekniği

Bir anlamda iç monoloğa benzeyen iç diyalog, roman kahramanının doğal olarak içinde bulunduğu psikolojik duruma göre kendi kendisiyle “sanki karşısında birisi varmış gibi” konuşması, tartışmasıdır. Bu teknikle bireyin içindeki, iki farklı duygu, tavır ve kimlik eğilimi temsil edilmektedir. İç diyalog tekniğini bir diğer anlatım tekniği olan bilinç akışı ile karıştırmamak gerekir. İç diyalog tekniğinde konuşmalar dilbilgisi kurallarına uygun, bilinç düzeyinde şekillenirken, iç diyalogla benzer yönleri olan bilinç akışında²⁵ ise bu kuralların genellikle ihlal edildiği görülür.²⁶

Suud romanının olgunlaşma döneminin bir yazarı olarak karşımıza çıkan Abdurrahman Munîf'in *el-Eşcâr ve İğtiyâlu merzûk* adlı eserinin kahramanlarından Manşûr'un trende bir yaşlı kadın ve yanındaki genç kızla yaptığı iç konuşmaları buna örnek verilebilir:

- İki teklifim var. Tiyatroya ya da çılgın bir pikniğe gidebiliriz. Hangisini tercih edersin?
- Gözü yaşlı masum bir sesle dedi ki: Sen seç. Senin saklanmana benim seni aramama ne dersin? Ya da ben senin gözlerini bağlayayım, sen beni yakala ha? Kabul etmiyor musun?
- Başka bir konu: Gelecek cümlelerin çözümlemesini yap... Cümle çözümlemesi ve benzeri saçmalıkları istemiyor musun? Pekâlâ! Bil bakalım: Napolyon Süveyş Kanalını neden işgal etmedi? Bilirsen sana bir öpücük, bilmezsen sen bana bir öpücük vereceksin. Tamam mı? Başlıyoruz. Fakat unutma: Bilemezsen büyük bir karşılık vereceksin...
- *Buyur!*
- *Süveyş iyi korunmuştu.*
- *Hayır!*
- *Çünkü Napolyon oraya varamadı.*
- *Hayır!*
- *Söyle neden?*
- *Cevabı hatırla. Çünkü Süveyş Kanalı henüz mevcut değildi!*²⁷

²⁵ Bilinç akışı kısa bir tanımla bireyin duygu ve düşüncelerinin, seri fakat düzensiz olarak şekillenen bir iç konuşma halinde verilmesi anlamına gelmektedir. Ancak buradaki ‘iç konuşma’ nitelemesini ihtiyatla karşılamak gerekir. Çünkü “bilinç akımı” tekniği, bilinen “iç konuşma” tekniğinden ayrılır: Ayrılma, biçimlenme mahallinden çok dil düzeyinde gerçekleşir. Bu tekniğin kullanıldığı yerlerde muhatap yazar değil kahramandır. Bu tekniğinin en önemli avantajı, yazarın; kahramanların iç dünyasına okuru kolaylıkla sokmasıdır. Bu sayede okur kahramana daha yakın olur. Modern edebiyatta sıklıkla başvurulan bir teknik olan “bilinç akışı” ilk kez Amerikalı psikolog William James (ö. 1910) *The Principles of Psychology* (Psikolojinin İlkeleri-1890) adlı eserinde kullanmıştır. bk. Tekin, *Roman Sanatı*, 269; Jale Parla, *Don Kişot'tan Bugüne Roman* (İstanbul: İletişim Yayıncılık, 2015), 2-15.

²⁶ Tekin, *Roman Sanatı*, 259.

²⁷ Munîf, *el-Eşcâr ve İğtiyâl Merzûk*, 238-239.

2. İç Monolog Tekniği

Bazen bilinç akışı tekniğini de kapsayacak şekilde geniş bazen de daha dar anlamda kullanılan iç monolog (interior monologue) kavramı, anlatı kapsamında yer alan bir karakterin ruh varlığının ve düşüncelerinin kendi ağzından ama söze dökülmeksizin aktarılmasıdır.²⁸ İç monolog tekniğinde, bireyin iç hesaplaşmaları, içsel konuşmaları ve tepkileri ağırlıkta görülür. Roman kahramanının kendi iç sesi ile baş başa kaldığı, bir bakıma hesaplaştığı bu teknikte, karakterin duygu ve düşünceleri akıcı ve yalın bir biçimde günlük konuşma diliyle öğrenilir. Birtakım psikolojik içerimler taşıyan iç monolog karakterin iç dünyasının okuyucu tarafından anlaşılmasında çok önemli bir yer tutar. Çünkü bu teknikle karakter görünmek istediği kişi olarak değil gerçekten olduğu kişi halinde görülür.²⁹ Gürsel Aytaç bu tekniğe ilişkin olarak şöyle demektedir: “Özel gerçekliği yakalama çabalarında en çok yararlanılan modern anlatım yöntemi iç monologdur.”³⁰ Anlatıcının varlığının ortadan kalktığı, muhtemel yorum ve açıklamaların okura bırakıldığı iç monolog tekniğinin uygulandığı bölümlerde ne iç çözümleme³¹ yönteminde olduğu gibi anlatıcının marifetiyle düzenlenmiş cümlelere ne de bilinç akışı tekniğindeki gibi mantık silsilesi bozulmuş cümlelere rastlanır.³² Birçok eleştirmen XX. yüzyılda psikolojik romanlarının tipik anlatım tekniği olarak yaygınlaşan iç monolog’un kullanıldığı ilk edebî eserin Fransız yazar Edouard Dujardin’in (ö. 1949) *Revue wagnérienne* dergisinde tefrika edilen *Les Lauries sont Coupés* (Defneler Kesildi-1888) adlı eseri olduğunu kabul etmektedir.³³

Eserlerinde pek çok anlatım tekniği kullanan Suûdlu romancılar okuyucuya iletmek istedikleri mesajları genelde diyalog tekniğiyle aktarmakla birlikte bazen de olay içerisinde yer alan kişi/kişilerin ruh dünyasını okuyucuya aracısız aktarmayı amaçlayan iç monolog (interior monologue)³⁴ tekniğine başvurdukları da olmuştur. Nitekim ‘Aişe Haşr, *Sakar* (2007) adlı eserinde iç monolog yöntemini kullanarak kadın hakları yanı sıra yasak üçgen olarak bilinen birçok konuyu irdelemiştir.³⁵ İbrâhim en-Nâsır da (ö. 2013) *Azrau'l-menfâ* (Sürgündeki Dilber-1979) adlı eserinde birçok defa iç monolog yöntemine başvurarak roman kişilerinin içinden geçenleri aracısız

²⁸ Robert Humphrey, *Teyyâru'l-Va'y fi'r-Rivâyeti'l-Hadîse*, çev. Mahmûd er-Rebîî (Kahire: el-Merkezu'l-Kavmî li't-Terceme, 2015), 58-59.

²⁹ Gürsel Aytaç, *Genel Edebiyat Bilimi* (İstanbul: Papirüs, 1999), 226; Fatih Tepebaşı, *Roman İncelemesine Giriş* (Konya: Çizgi Yayınevi, 2012), 208-210.

³⁰ Gürsel Aytaç, *Çağdaş Türk Romanları Üzerine İncelemeler* (Ankara: Gündoğan Yay. 1998), 78.

³¹ Roman’da en fazla uygulanan yöntemlerden biri olan iç çözümleme (interior analysis), anlatıcının araya girerek kişilerin psikolojisini, zihninden geçenleri ve duygularını okura aktarmasıdır. bk. Tekin, *Roman Sanatı*, 260.

³² Tekin, *Roman Sanatı*, 264-265.

³³ Berna Moran, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış I* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2001), 84; Humphrey, *Teyyâru'l-Va'y fi'r-Rivâyeti'l-Hadîse*, 58.

³⁴ Gerald Prince, *Kâmûsu's-Serdiyyât*, çev. es-Seyyid İmâm (Kahire: Mirrit li'n-Neşr ve'l-Ma'lumât, 2003), 95.

³⁵ Munîra Nâsır el-Mubeddel, *Unsa's-Serd* (Beyrut: Muessesetu'l-İntişâri'l-Arabî, 2015), 217-223, 315.

aktarmıştır. Psikolojik analiz tekniklerinden biri olan iç monolog tekniğini benimseyen yazarlardan biri olan Tahir 'Avad Selâm ise *Felteşruk min cedîd* (Güneş Yeniden Doğsun-1980) adlı eserinde romanın kadın kahramanı Esmâ'nın dileklerini aktarmak için rüyada kendi kendine yaptığı konuşmayı okura anlatarak vermek istediği mesajları iletmiştir.³⁶ İç monolog tekniğinin kullanıldığı bir diğer önemli örnek ise Fuâd 'Ankâvî'nin "*Mekke'de geçen çocukluğumun belgesi*" dediği *Lâ zille tahte'l-cebel* (Gölgesiz Dağ-1979) adlı romanıdır.³⁷

İç monoloğu en iyi kullanan yazarlardan biri olarak dikkat çeken Abdurrahman Munîf, *el-Eşcâr ve İğtiyâlu merzûk* adlı eserinde de bu tekniği başarılı bir şekilde uyguladığı görülmektedir. Nitekim Munîf romanın kahramanlarından Mansûr'un iç dünyasını okura tanıtmak için birçok defa bu tekniğe başvurmuştur. Söz konusu eserde uygulanan bu tekniğin ilk göze çarpan örneği ise trende görevli memurun Mansur'a "Mesleğin nedir?" sorusuna "Üniversite hocası" cevabı vermesinin ardından Mansur'un kendi kendine yaptığı şu konuşmasıdır:

Üniversite hocası ikinci sınıf bir araca biner mi? Onuncu sınıf mı? Bu bana özgü bir durum, kimse bunu tartışamaz. Üniversite hocaları birinci sınıfta seyahat etmeleri mi gerekir? Öyle gerekir. İstemiyorum, evet istemiyorum veya yapamazsın ey Mansûr mu? Yapabilirim veya yapamam. Bence fark etmez. Birinci sınıfta olsam ne olacak ki? Kaçaklarla mı karşılaşacağım? Beni bu yolla mı tanıyacaktılar?³⁸

Abdu Hâl'in sosyal ve siyasi nitelikli *Nubâh (Havlamak-2003)*³⁹ adlı eserinde uçak yolcularından birinin kendi kendine yaptığı aşağıdaki şu kesitte iç monolog tekniğinin kullanılarak kişilerin iç dünyalarına, düşüncelerine ilişkin direkt bilgi aktarılmaktadır:⁴⁰

- Şimdi uçak düşse ne olur?
- (Sevgilim) uçak yolcularından biri olduğumu bilmeyecek. Gazeteler uçağın düşüş haberini verecek. Ve ben adları birbirine karışan kurbanlarından biri olacağım. Bu evrende benim adımla taşıyan kaç insan var? Belki bir yıl veya iki yıl sonra öldüğümü bilecek, acaba ağlayacak mı, ölümünden duyduğu üzüntüden dolayı kara elbiseler giyecek mi, gününü eski mektuplarımızı

³⁶ Seyyid Muhammed Dîb, *Fennu'r-Rivâye fi'l-Memleketi'l-Arabîyyeti's-Suûdiyye Beyne'n-Neş'eti ve't-Tetavvur*, (Kahire: el-Mektebetu'l-Ezheriyye li't-Turâs, 1995), 67, 276.

³⁷ Sultân b. Sa'd el-Kahtânî, *er-Rivâye fi'l-Memleketi'l-Arabîyyeti's-Suûdiyye Neş'etuha ve Tetavvuruha 1930-1989 Dirâsetu'n Târihiyyetun-Nakdiyyetun (1989)* (Bureyde: Nâdi'l-Kâsîmi'l-Edebî, 2009), 223.

³⁸ Munîf, *el-Eşcâr ve İğtiyâl Merzûk*, 194.

³⁹ Eser, Körfez Savaşı yanı sıra Suudi Arabistan'daki Yemenli göçmenlerin sorunlarını ele almasıyla dikkat çekmektedir. Mekân olarak, Suudi Arabistan'ın Cidde ve Yemen'in Aden ve San'a şehirleri ön plana çıkmıştır. Flashback (geriye dönüş) tekniğinin de kullanıldığı eserde olaylar, I. tekil kişi ağzıyla aktarılmıştır. Abdu Hâl'in diğer eserlerinde olduğu gibi bu eseri de trajik sonla bitmektedir. bk. Abdu Hâl, *Nubâh* (Beyrut: Menşûrât el-Cemel, 2007), 1-10.

⁴⁰ Hâl, *Nubâh*, 77.

okuyarak geçirecek mi, anılarımızı şarkılarla anacak mı? Acaba sarsılan bu uçağın düştüğünü duyduğunda tüm bunları yapacak mı?

Sonuç

Edebî bir tür olan romanda en etkili faktörünün anlatım teknikleri olduğunun bilincinde olan Suudlu yazarlar ilk dönemlerden itibaren eserlerinde diyalog ve iç monolog teknikleri başta olmak üzere dünya edebiyatında tercih edilen anlatım tekniklerini kullanmaya gayret göstermişlerdir. Mesajlarının etkisini artırmak için özgünlüklerini de ekleyerek hedef kitleye ulaşmaya çalışmışlardır. Suud romanı 1930 yılında başladığı serüvenine özellikle XX. yüzyılın son çeyreğinde gerek içeriğiyle ve gerekse kullanılan yeni kurgu tekniklerini çeşitlendirerek bilinirliğini ülke sınırları dışına taşıyarak devam etmiştir. Son olarak ülkemizde Suud edebiyatına yönelik akademik çalışmaların bir elin parmak sayısını geçmediği göz önünde bulundurulduğunda -Türk okuru açısından- daha genel ve net bilgilere ulaşabilmek için konunun farklı açılardan detaylı bir şekilde incelenmesinin gerekli olduğu aşikârdır.

Kaynakça

- Âlim, Racâ. *Sitr*. ed-Dâru'l-Beydâ: el-Merkezu's-Sekâfiyyu'l-Arabî, 2005.
- Âlim, Racâ. *Tavku'l-Hamâm*. ed-Dâru'l-Beydâ: el-Merkezu's-Sekâfiyyu'l-Arabî, 2011.
- Arslan, Adnan. "Modern Arap Romanı ve Siyaset İlişkisi Bağlamında 'Şakkatu'l-Hurriye' Romanı". *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/13 (Ocak 2018), 140-162.
- Arslan, Adnan. *Abdurrahmân Munîf'in Romancılığı*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017.
- Aytaç, Gürsel. *Çağdaş Türk Romanları Üzerine İncelemeler*. Ankara: Gündoğan Yay. 1998.
- Aytaç, Gürsel. *Genel Edebiyat Bilimi*. İstanbul: Papirüs, 1999.
- Dîb, Seyyid Muhammed. *Fennu'r-Rivâye fi'l-Memleketi'l-Arabiyyeti's-Suûdiyye Beyne'n-Neş'eti ve't-Tetavvur*. Kahire: el-Mektebetu'l-Ezheriyye li't-Turâs, 2. Basım, 1995.
- Duman, Emine. *İbrahim Yıldırım'ın 'Kuşevi'nin Efendisi' Romanında Dil ve Anlatım*. İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Ensârî, Abdulkuddûs. *et-Tev'emân*. Dımaşk: Matbaâu't-Terakkî, 1930.
- Erbay, Hatice. *Abdurrahmân Munîf'in Sibâku'l-Mesâfâti't-Ṭavîle Adlı Eserinin Roman Tekniği Açısından İncelenmesi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Fabian, Johannes. *Time and the Other-How Anthropology Makes its Object*. New York: Columbia University Press, 1983.
- Hâl, Abduh. *Nubâh*. Beyrut: Menşûrât el-Cemel, 2. Basım, 2007.
- Harmancı, Hasan. *Abdurrahmân Munîf'in el-Eşcâr ve İğtiyâlu Merzûk Adlı Eserinin Teknik ve Tematik Yönünden İncelenmesi*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Holman, C. Hugh. *A Handbook Litature*. New York: The Odyssey Press, 3. Basım, 1972.
- Humphrey, Robert. *Teyyâru'l-Va'y fi'r-Rivâyeti'l-Hadîse*. çev. Mahmûd er-Rebî. Kahire: el-Merkezu'l-Kavmî li't-Terceme, 2015.

- International Prize for Arabic Fiction. "طوق الحمام". Erişim 03 Ekim 2020. <https://www.arabicfiction.org/ar/node/643>.
- Kahtânî, Sultân b. Sa'd. *er-Rivâye fi'l-Memleketi'l-Arabiyyeti's-Suûdiyye Neş'etuha ve Tetavvuruhâ 1930-1989 Dirâsetu'n Târihiyyetun-Nakdiyyetun* (1989). Bureyde: Nâdi'l-Kâsîmi'l-Edebî, 2. Basım, 2009.
- Karabulut, Mustafa. "Yusuf Atılgan'ın 'Aylak Adam' Romanında Anlatım Teknikleri". *Turkish Studies* 7/1, (2012), 1375-1387.
- Mansûr İbrâhim el-Hâzîmî, *Fennu'l-Kıssa fi'l-Edebî's-Suûdiyyi'l-Hadîs*. Riyad: Dâru'l-'Ulûm, 1981.
- Moran, Berna. *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış I*. İstanbul: İletişim Yayınları, 10. Basım, 2001.
- Mubeddel, Munîra Nâsır. *Unsa's-Serd*. Beyrut: Muessesetu'l-İntişâri'l-Arabî, 2015.
- Munîf, Abdurrahman. *el-Eşcâr ve İğtiyâl Merzûk*. Beyrut: el-Müessesetu'l-Arabiyye li'd-Dirâsâti ve'n-Neşr, ts.
- Nassâr, Nevâf. "Hivâr-Dialogue". *el-Mu'cemu'l-Edebî*. Amman: Dâru Verd li'n-Neşr, 2007.
- Parla, Jale. *Don Kişot'tan Bugüne Roman*. İstanbul: İletişim Yayıncılık, 13. Basım, 2015.
- Prince, Gerald. *Kâmûsu's-Serdiyyât*. çev. es-Seyyid İmâm. Kahire: Mirrit li'n-Neşr ve'l-Ma'lumât, 2003.
- Seyyid, Muhammed b. 'Adil. *Efnânu's-Serd*. Riyad: Dâru Câmiati'l-Melik Suûd li'n-Neşr, 2017.
- Şâmih, Muhammed Abdurrahmân. *en-Nesru'l-Edebî fi'l-Memleketi'l-Arabiyyeti's-Su'ûdiyye 1900-1945*. Riyad: Dâru'l-Ulûm, 3. Basım, 1983.
- Tekin, Mehmet. *Roman Sanatı*. Ankara: Ötüken Neşriyat, 9. Basım, 2011.
- Tepebaşılı, Fatih. *Roman İncelemesine Giriş*. Konya: Çizgi Yayınevi, 2012.
- Tuğrul, Ülkü. *Abdurrahman Munif'in Şarku'l-Mutevassıt Adlı Romanının İncelenmesi*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.